

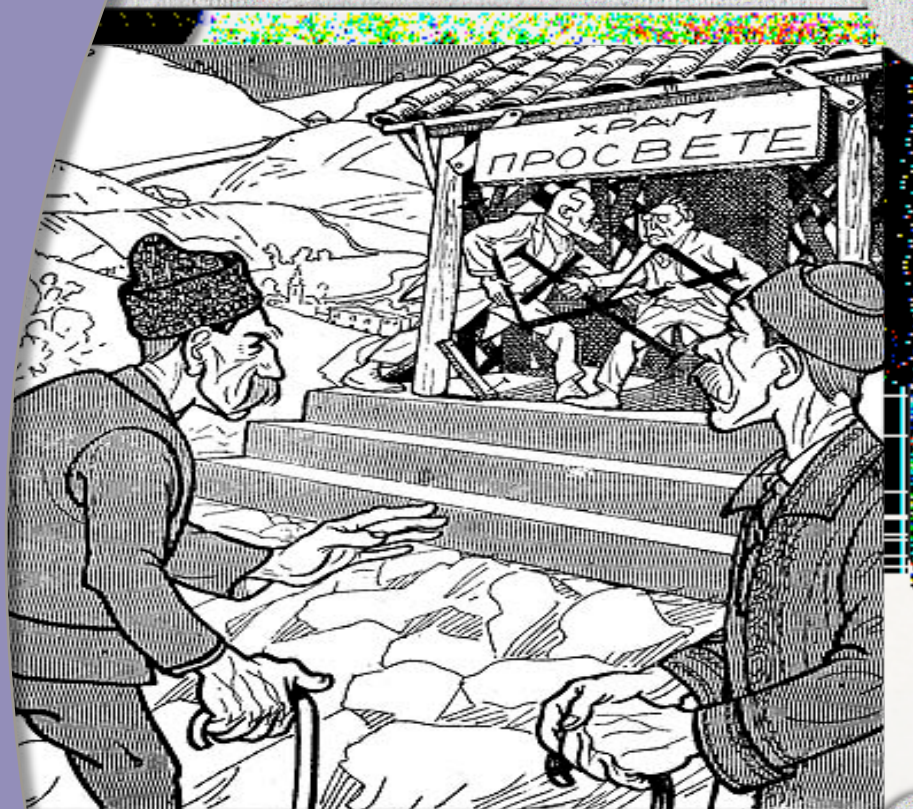
Bojana Dujkovic – Blagojevic
Samojko Cvijanovic

Š

Obrazovanje u Kraljevini
Jugoslaviji

Ključno pitanje

"Krajnji je cilj obrazovanja u Jugoslaviji 1918-1941 godine bio stvaranje poslušnih građana."

U kojoj mjeri je to istina kada je u pitanju:

- a) Politika
- b) Praksa
- c) Nastava

T :

Ovaj modul govori o obrazovanju u Kraljevini Jugoslaviji u razdoblju od 1918. do 1941. Tema je izabrana zbog toga što je kroz obrazovne politike moguće vidjeti namjere režima za oblikovanjem građana kroz obrazovni sustav ne bi li bili odaniji dinastiji i ideji integralnog jugoslavenstva. Kontroverznost teme očituje se u razlikama između različitih područja u državi i pokušajima vlasti da te razlike prikriju. Tema je relevantna za čitavu regiju jer pokazuje kako se politika prilagođavala u različitim dijelovima zemlje. Iako su zakoni važili za cijelu zemlju, bilo je odstupanja u njihovom provođenju. Razlike su bile posebno velike između sjevera i juga, a i zbog nemogućnosti obrazovanja manjina.

I   č   :

Razumijevanje temelja obrazovnog sustava u Kraljevini Jugoslaviji:

1. Učenici će evaluirati povijesne izvore u smislu njihove pouzdanosti (službeni dokumenti naspram usmenih izvora, itd.)
2. Procijenit će namjeru države u djelokrugu obrazovanja i mjerama provođenja.
3. Kroz analizu izvora učenici uočavaju i razumiju ograničenja i prepreke s kojima se država suočavala u provođenju obrazovne politike.

C

Upoznavanje s obrazovnim sustavom Kraljevine Jugoslavije. Kako i na koji način je država, koristeći obrazovni sustav, pokušavala formirati poslušne građane odane dinastiji u zemlji s ogromnim ekonomskim, kulturnim i općenitim društvenim razlikama. Ovom radionicom pokušat ćemo odgovoriti što je država željela postići kroz obrazovni sustav i što je uspjela realizirati u praksi.

45
minuta

Nastavnik će pročitati uvod učenicima i na taj način predstaviti temu sata razredu. Učenici trebaju biti podijeljeni u tri grupe. Grupa 1. analizira stavove i nastojanja države u smislu obrazovanja njenih građana; grupa 2. analizira načine provođenja zacrtanih obrazovnih politika; grupa 3. postavlja pitanje položaja nastavnika-učitelja, kao izvršitelja državne politike.

Korak 1.: Uvod (kontekst) – nastavnik će podijeliti učenike u 3 grupe i pročitati uvod.

Korak 2.: Grupni rad – svaka grupa mora pročitati i analizirati izvore, zatim pripremiti prezentaciju na ploči (flipchartu) odgovarajući na ključno pitanje svoje grupe i popunjavajući sljedeću tablicu:

Poslušnost i odanost nacionalnoj ideji

Osobni razvoj

Korak 3.: Diskusija – svaka grupa predstaviti će svoje rezultate.

Korak 4.: Zaključak – nastavnik će na ploči napisati ključno pitanje i kroz diskusiju navesti učenike da odgovore na njega ocjenjujući svaku od tvrdnji (5 najbolja, 1 najlošija).

Aktivnosti

Grupa 1:

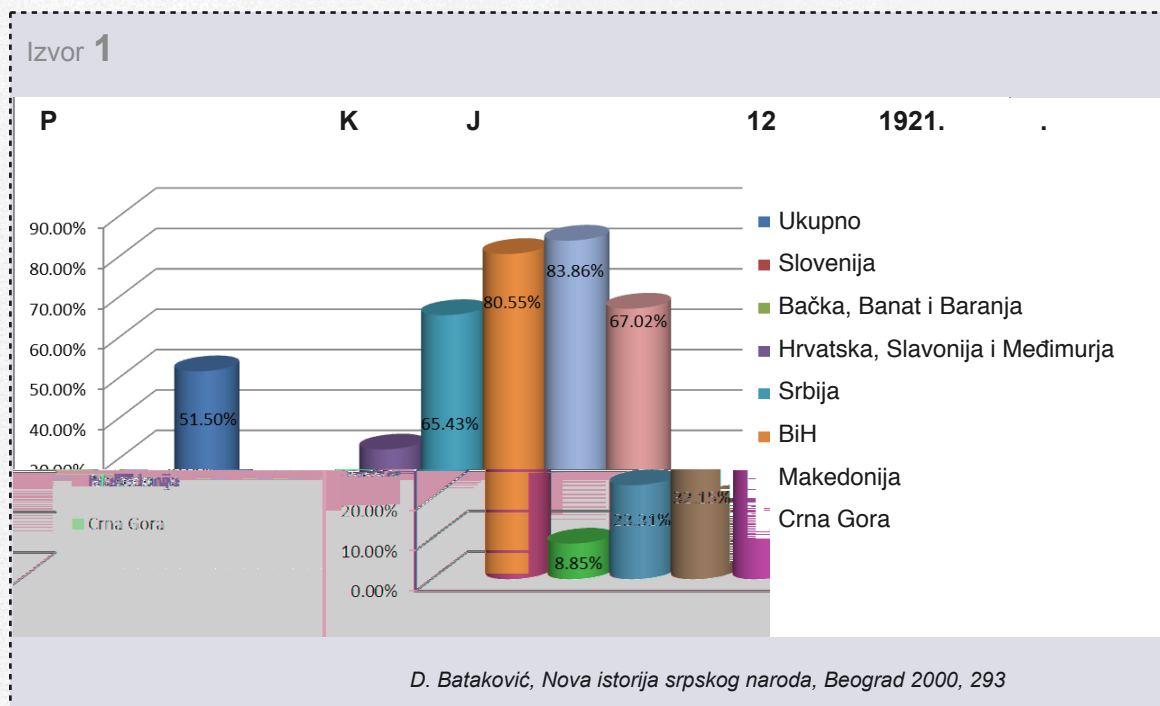
Državna obrazovna politika

Zadatak prve grupe analizirati izvore koji govore o aktivnostima koje je država poduzimala u područjima obrazovanja (državne obrazovne politike, ili što je država obećala u vezi s poboljšanjem obrazovanja).

K č :
K ž K J ? ? K

Godine 1918. ujedinjene su zemlje s veoma različitim prosvjetnim stupnjem razvoja, ali i obrazovnim tradicijama. Dok su jedni bili veoma razvijeni, sa širokom mrežom škola, drugi nisu imali razvijen školski sustav. Odgojno –obrazovni sustav temeljio se na unitarističkoj ideologiji o jedinstvenom, ali troimenom srpsko-hrvatsko-slovenskom narodu i jeziku te ideji centralističke monarhije, što se odrazilo u nastavnim programima i odgojnom radu.

Po Zakonu o narodnim školama u cijeloj zemlji postoje četverogodišnje osnovne škole i višegredne škole (od V. do VIII. razreda), koje se uvode postupno. Premda je po zakonu osmogodišnje školovanje bilo obavezno, upisanih u škole bilo je znatno manje nego školskih obveznika. Osnovnih škola bilo je veoma malo, posebno u nerazvijenim područjima (Makedonija, Kosovo, Sandžak, BiH, Lika) pa je znatan dio stanovnika bio nepismen. U cijeloj zemlji prosječno jedna trećina obveznika nije pohađala školu, a 1939./40. u osnovnu školu upisano je tek 50,1% obveznika.

Izvor 2

1921.

Članak 16.

Nastava je državna. U cijeloj zemlji počinje na jednoj istoj osnovi prilagođavajući se sredini kojoj se namjenjuje. Osnovna nastava je državna, obavezna.

Škole otvaraju se prema potrebama zanimanja.

Sve ustanove za obrazovanje pod državnim su nadzorom.

Država će pomagati rad na narodnom prosvjetovanju.

Manjina druge rase i jezika daje se osnovna nastava na njihovom materinskom jeziku pod uvjetima koje će propisati zakon.

<http://www.arhivju.gov.rs/active/s>
(Downloaded 26. listopada 2012.)

Izvor 3

1931.

Članak 16:

„Sve škole moraju provoditi moralni odgoj i razvijati duhovnu svijest u duhu narodnog jedinstva i vjerske trpeljivosti“

Digitalna narodna biblioteka Srbije
<http://scc.digital.nb.rs/document/RA-ustav-1931> (downloaded 26. listopada 2012.)

Izvor 4

H K J

Bože, spasi,
Bože, hrani
Najvećeg kralja i našeg
Kralja Petra, Bože, hrani,
Moli ti se sav naš rod.

Izvor 5

N š

„Od 1929./30. velik broj osnovnih škola dobiva posebna imena. Najveći broj imena vezan je za dinastiju. Desetak škola nose imena „Kralja ujedinitelja“, zatim „Prijestolonasljednika Petra“ ili kasnije „Kralja Petra“ te imena kraljeve braće i princa Pavla.“

Izvor 6
š

Nakon uvođenja diktature 1929. mijenja se i obrazovna politika. Kulturni i prosvjetni program revidiran je, koji je prethodno odobrio kralj, predstavljen je Ministarskom savjetu 12. ožujka 1929. godine. Tvorac programa ministar prosvjete Božidar Maksimović naglavio je da je u cijelom razdoblju, od ujedinjenja do uvođenja osobne vlasti, a i neposredno poslije toga, postojala "stalna težnja, nevidljiva, a pomalo i nesvjesna, za stvaranjem plemenskih intelektualnih centara, koji u krajnjoj liniji lagano i postupno vode duhovnom i političkom trijalizmu, umjesto da djelovanje prosvjetne akcije upravno bude suprotno." U nizu akcija i mjera koje su trebale izraziti ideološki karakter posebno mjesto imao je rad na stvaranju jedinstvenog prosvjetnog programa, na ujednačavanju pravopisa i terminologije, unifikaciji prosvjetnog zakonodavstva, na izradi jedinstvenih udžbenika za jedinstvenu školu i na narodnom prosvjetovanju. U prosvjetnom programu zadatak osnovne škole nije bio samo podizanje pismenosti "nego, i još više, da nacionalno odgaja".

Ljubodrag Dimić, *Integralno jugoslovenstvo i kultura 1929-1931. godine*, str. 334-340
<http://www.cpi.hr/download/links/hr/6978.pd> (downloaded October 26, 2012)

Izvor 7

O š K P , B , S

Privatna fotografija, obitelj Lazarević

Izvor 8

S A , D , B H

Privatna fotografija, obitelj Dujković

Izvor 9

S ž K J

- 1918. - Srpski ili hrvatski jezik
- 1926. - Srpsko-hrvatsko-slovenski jezik
- 1934. - Narodni jezik (srpskohrvatskoslovenski) jezik

M. Papić, *Školstvo u BiH 1918 - 1941*, Sarajevo 1984, 23-25

P 1.:

1. Koje su najznačajnije razlike između odredbi Ustava iz 1921. i 1931.?
2. Čemu se težilo u obrazovanju nakon uvođenja diktature 1929.?
3. Tko je bio središnja ličnost u obrazovnom sustavu Kraljevine Jugoslavije?
4. Što je bio glavni odgojni cilj u Kraljevini Jugoslaviji?
5. Na koji način je država pokušavala svim svojim građanima osigurati jednaka prava na obrazovanje?
6. Što se željelo postići izmjenama naziva materinjeg jezika u Kraljevini Jugoslaviji?
7. U kojoj je mjeri to bilo političko pitanje?

Aktivnosti

Grupa 2:

Kako se provodila državna politika u obrazovanju?

Zadatak druge grupe je analizirati izvore koji govore o tome na koji način su se državne politike ostvarivale u praksi.

K č
K

č

ž ?

đ

Godine 1918. ujedinjene su zemlje s veoma različitim prosvjetnim stupnjem razvoja, ali i obrazovnim tradicijama. Dok su jedni bili veoma razvijeni, sa širokom mrežom škola, drugi su jedva ulili da postoji škola. Odgojno-obrazovni sustav utemeljen na unitarističkoj ideologiji o jedinstvenom, a troimenom srpsko-hrvatsko-slovenskom narodu i jeziku te ideji centralističke monarhije, to se ogledalo u nastavnim programima i odgojnom radu. Po Zakonu o narodnim školama u cijeloj zemlji postoje četverogodišnje osnovne škole i višee narodne škole (od V. do VIII. razreda) koje se uvode postupno. Iako je po zakonu osmogodišnje školovanje bilo obvezno, upisanih učenika bilo je znatno manje nego školskih obveznika. Osnovnih škola bilo je veoma malo, posebno u nerazvijenim područjima (Makedonija, Kosovo, Sandžak, BiH, Lika) pa je znatan dio stanovnika ostajao nepismen. U cijeloj zemlji prosječno svak trećina obveznika nije pohađala školu, a 1939./40. u osnovnu školu upisano je tek 50,1% obveznika.

Izvor 1

K

1931.

Lj. Dimić, *Kulturna politika Kraljevine Jugoslavije 1918 - 1941, II*, 192

Izvor 3

R đ

Procjena je da je Bosna i Hercegovina 1937. imala 2.323.000 stanovnika. Podatci za tu školsku godinu pokazuju da je mreža škola obuhvaćala oko 40% djece dorasle za školu; 60% djece ostalo je neupisano. U isto vrijeme u Dravskoj banovini sva djeca su bila obuhvaćena školom, dok je u Dunavskoj banovini svega 15% djece ostalo izvan školskog sustava.

Mitar Papić, *Školstvo u BiH 1918 - 1941, Sarajevo 1984, str. 23-25*

Izvor 4

Godine 1938./39. osnovnu školu je pohađalo svega 9%, a srednju tek 1,6% stanovnika u Kraljevini.

Dušan Bataković, *Nova istorija srpskog naroda, Beograd 2000, str. 293.*

Izvor 2

P

“U iteljske škole u BiH nakon rata radile su prema zatečenim zakonima i propisima iz austro-ugarskog razdoblja. U nastavnim planovima i programima, kao i u drugim oblicima rada, uklanjani su samo oni dijelovi koji su neposredno odražavali odgojne intencije i druge želje ranijih okupatorskih režima. U nastavnim planovima i programima odmah su izvršene korekture u grupi nacionalnih predmeta (povijest, geografija i materinji jezik). I u u iteljskim školama, kao i u programima drugih škola, te i te nastave bilo je na povijesti Srba, Hrvata i Slovenaca. Za školsku lektiru propisana su poznatija djela iz srpske, hrvatske i slovenske književnosti. Sve to je spadalo u apoteozu Habsburške dinastije zamijenjeno je veličanjima i odanostima dinastiji Karaorđevićima”

Mitar Papić, *Školstvo u BiH 1918 - 1941, Sarajevo 1984, str. 82.*

Izvor 5

O

Škole otvorene za djecu islamske vjeroispovijesti imale su u itelje Srbe, a nastavnik vjerskih predmeta bio je Albanac ili Turčin. Ove, tzv. muslimanske škole pohađala su i djeca Albanci katoličke vjeroispovijesti. Vjersku nastavu za ovu djecu držali su svećenici. U Kraljevini Jugoslaviji problemi s Hrvatima katolicima iskazivali su se kroz politički, nacionalni i vjerski karakter. U ovom slučaju, čak i ako su ovi sati organizirani za muslimansku manjinu, katolici ka albanska djeca morala su ih pohađati.

Izvor 6

S ž

Mi ljenje kolskog nadzornika za grad Bitolj G. Tasi a o izjavi u iteljice J. Markovi dostavljeno Prosvjetnom odjeljenju u Bitolju 30. lipnja 1927.

„Tijekom ove kolske godine iz sjevernih krajeva u Bitolj je premje tena Jerina Markovi kojoj sam povjerio jedan tre i razred i koja na prvi pogled izgleda da dobro vlada literarnim jezikom. Me utim, pri provjeri rada u njenom odjeljenju konstatirao sam i ne to to je i ona priznala u razgovoru: Djeca su odgovarala da su Makedonci i da govore makedonski jezik.

To me iznenadilo, jer sam konstatirao da nastavnica nije mogla ili nije htjela djeci objasniti pojam srpskog imena. Nije mogu e da su djeca tra ila da ona pri a na dijalektu na kome se ne smije odvijati nastava. Moje principijelno i skromno mi ljenje je da se jednom ra isti s prosvjetnim radnicima koji ne odgovaraju za ove krajeve“.

Dokumenti borbe makedonskog naroda za samostalnost i nacionalnu državu, svezak II, Skopje 1981, 136.

Izvor 8

B ć

— ГЛЕ ОНИХ БУДАЛА ТАМО, ГДЕ СЕ БИЈУ ЗБОГ ЂИРИЛИЦЕ И ЛАТИНИЦЕ, А МИ НЕ ЗНАМО НИ ЈЕДНУ НИ ДРУГУ.

Gle onih budala tamo, gdje se tuku zbog irilice i latinice, a mi ne znamo ni jednu ni drugu.

<http://www.udi.rs/gallery.asp?gal=2&sl=10>(downloaded 26. listopada 2012.

P 2:

1. Kakve i kolike su bile razlike u postotku pismenosti između različitih krajeva u Kraljevini?
2. Čime se mogu takve razlike objasniti?
3. Što su bile glavne prepreke u primjeni Zakona o obrazovanju koje je država propisala?
4. Koliko su zakonodavci bili svjesni realnih problema na terenu (analiziraj karikaturu)?
5. U kojoj mjeri nepismenost stanovništva svjedoči o stupnju razvoja društva?

Izvor 7

đ š .

Banovinsko nastavni ko vije e Drinske banovine pozabavilo se izme u ostalog i ispitivanjem uzroka neurednog poha anja kole pa je utvrdilo da su uzroci:

- 1) u nedovoljno razvijenoj svijesti o potrebi i koristi kolovanja djece
- 2) u siroma tvu
- 3) u lo im terenskim i prometnim prilikama
- 4) u prakti no neprimjenjivim postoje im zakonskim propisima o ka njavanju nemarnih

Izveštaj o situaciji u Drinskoj banovini, knjiga 3 (1936-1939), ur. Andrej Rodinis, 646, Sarajevo 2011.

Izvor 9

S

Nastavni ko vije e Drinske banovine na svom III. zasjedanju u dane 11 , 12 i 13. o ujka 1939. godine pozabavilo se op irno pitanjem dana njeg nastavnog plana i programa za narodne osnovne kole, pa je zaklju ilo:

Da sada nji nastavni plan i program ne odgovara ni brojem sati, ni izborom nastavnih predmeta postavljenim na elima u lanku 1. Zakona o narodnim kolama, koji govori o zadatku narodne kole.

Da dana nji nastavni plan i program po svom unutra njem sklopu ne odgovara postavljenim na elima u lanku 44. Zakona o narodnim kolama.

Da na e narodne kole rade u vrlo razli itim uvjetima i da ima raznih tipova kola (podijeljenih, nepodijeljenih, seoskih, gradskih, manjinskih) pa da je nemogu e dana nji jedinstveni nastavni plan i program valjano provesti u svim raznim tipovima kola.

Izveštaj o situaciji u Drinskoj banovini, knjiga 3 (1936-1939), ur. Andrej Rodinis, 646, Sarajevo 2011.

Izvor 10

R đ

Dva sata smo proveli u dvori tu katoli ke crkve. Na a u iteljica bila je asna sestra. Polovina u enika bili su muslimani, a druga polovina katolici. Naro ito u Prizrenu, mada je bilo nacionalnih razlika i izme u muslimanske djece. Dva puta tjedno, utorkom i petkom, imali smo satove vjeronauka.

Z. Volkan rođen je u Prizrenu u 1928. Studirao je u muslimansko-srpskom klasu 1935-1936. Ovaj intervju je napravljen u njegovom domu 30. siječnja, 2012.

Aktivnosti

Grupa 3:

I č š ž

Treća grupa analizira izvore koji govore o položaju učitelja, odnosno onih koji su bili glavni implementatori zacrtane obrazovne politike.

K č : ž č ž
J ? ž č ž

U itelji su bili dr avni inovnici i slu bu su dobivali dekretom ministra prosvjete. Budu i da je obrazovanje i opismenjivanje stanovni tva predvi eno kao jedan od prioriteta dr avne politike, obrazovanju budu ih u itelja posve ivala se velika pa nja. Kako su potrebe za u iteljima bile velike, a u itelja malo, bili su prinu eni esto se seliti i mijenjati radno mjesto.

Izvor 1

č š .

lanak 1.
U iteljske kole slu e za stru no obrazovanje u itelja narodnih kola. Svoj zadatak posti u daju i pripravnicima temeljnu op u i stru nu (pedago ku) spremu obrazuju i ih u duhu dr avnog i narodnog jedinstva i vjerske trpeljivosti. uvje bavaju i ih i navikavaju i jo u koli za nacionalnu, prosvjetnu i kulturnu misiju u narodu, naro ito na selu.

Zakon o učiteljskim školama iz septembra 1929.
Preuzeto iz: M. Papić, *Školstvo u BiH 1918-1941*, Sarajevo, 1984, str. 177.

Izvor 2

č ž .

U prosvjetnom programu zadatak osnovne kole nije bio da samo iri pismenost "nego, i jo vi e, da nacionalno odgaja". koli je predbacivano da, u prvoj deceniji postojanja jugoslavenske dr ave, nije odgovorila tome zadatku. Prosvjetne vlasti optu ivane su da nisu imale "ni smisla, ni snage" natjerati u itelje da budu "na visini svoje uloge". Od u itelja je tra eno da budu "nositelji dr avne ideje". U iteljske kole obvezivane su da daju "u iteljski kadar koji na svom u iteljskom poslu ne e dolaziti u koliziju s bitnim idejama o ure enju dr ave, s oblikom vladavine, s dru tvenim poretkom, kao i ni dr avnim i narodnim jedinstvom."

Ljubodrag Dimić, *Integralno jugoslovenstvo i kultura 1929-1931. godine*, str. 334-340
[http://www.cpi.hr/download/links/hr/697\(downloaded 26. listopada 2012.\)](http://www.cpi.hr/download/links/hr/697(downloaded%2026.%20listopada%202012.))

Izvor 3

S č .

"Godine 1926. godine Ministarstvo prosvjete donosi odluku da se u iteljice ne mogu udavati bez suglasnosti Ministarstva prosvjete. Ministar Dobrivoje Sto ovi oti ao je jo korak dalje donose i odluku da se u iteljice mogu udavati samo za u itelje, ako ele ostati u slu bi."

M. Papić, *Školstvo u BiH 1918-1941*, Sarajevo, 1984, str. 177

Izvor 4

P č

Dana 28. lipnja 1925. ministar prosvjete izdaje ovu zanimljivu naredbu:

"Ministarstvo prosvjete esto dobiva predstavke od prosvjetnih inspektora, kolskih nadzornika, sreskih poglavara i drugih koji skre u pa nju Ministarstvu na nepristojno odijevanje nastavnica citiraju i da se esto u sredini narodnoj vide mlade djevojke sa suknjom do koljena i rukama golim do ramena, sa suvi e otvorenim dekolteom koji vrije a i najprimitivnije pojmove ljepote, otmjenosti i pristojnosti s obzirom na sredinu u kojoj se kre u. Da bi se ovakvim pojavama stalo na put, nare ujem da nastavnice, od naredne kolske godine, nose na ulici, a naro ito u koli, u slu benoj du nosti, pristojnu odje u koja e odgovarati ozbiljnosti polo aja i odgojnoj ulozi, koje one u svojoj sredini moraju vr iti..."

100 godina osnovne škole u Boljaniću, Doboj 1996, str. 101

Izvor 5

č č

Slu aj u iteljice Evice Batisti iz Vrpolja. Zavr ila je u iteljsku kolu u Osijeku 1926. godine. Radila je kao u iteljica nepunih 19 godina. Za to vrijeme nekoliko puta je bila prinu ena mijenjati mjesto svog rada. Po ela je 1928. u mjestu Hrani (Hrvatska), 1934. je pre la u Pale nik (Hrvatska), a 1940. prelazi u Blato na Kor uli (Hrvatska) da bi 1941. bila premje tena i mjesto Od aci (Vojvodina). Kratko vrijeme radila je i u Makedoniji. Rat ju je zatekao u Vojvodini.

Podaci uzeti iz muzeja u Osijeku

Izvor 6

P š č

„Ne mo e se lako se objasniti pojava premje tanja u itelja usred kolske godine po ne ijoj volji. Kakva ro vlast preuzima na sebe nadle nosti i nenadle nosti za odnos prema gre nim u iteljima, izlo enima svim politi kim vjetrovima? To se ini zbog ne ije politi ke volje, u itelj se odvaja od obitelji ili se po najve oj zimi bori za novo mjesto. No, ovo nije jedini problem. Tamnu sliku daje i bijedna u iteljska pla a. U iteljski poslu itelji ne primaju pla u preko cijele godine, djeca su bez ud benika i osnovnih sredstava i dr. I u itelji imaju mizerne pla e (po etnici imaju 900 dinara pla e) koju i dobivaju neredovito..."

Položaj južnosrpskih učitelja i stanje naših škola, *Školski glasnik*, br. 487, 13. ožujka 1937.

Izvor 7 P

N : Svi smo mi znali da će ti kao najbolji u enik postati profesor, a mene kao slabog u enika izbaci i iz kole, te sam sada običan narednik.

P : Kamo li sreće da sam i ja bio lo u enik.

<http://www.udi.rs/gallery.asp?gal=2&sl=12> (downloaded 26. listopada 2012. 2)
Karikatura Profesori i narednici

P 3.

1. Poredaj izvore prema važnosti. Pronađi najvažniji izvor, od ponuđenih, s gledišta osobne slobode učitelja.
2. Osim obrazovanja učenika, koje su bile najvažnije zadatke učitelja?
3. Što su državne vlasti očekivale od svojih učitelja?
4. Kakav je bio odnos društva prema učiteljima?
5. U kojoj su mjeri učitelji imali osobne slobode?
6. Jesu li učitelji bili izloženi političkim pritiscima?